

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора педагогічних наук, професора Тимчук Людмили Іванівни
на дисертаційне дослідження Теренко Олени Олексіївни
«Тенденції розвитку освіти дорослих у США і Канаді
(друга половина ХХ – початок ХХІ століття)»,
представлене на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

«Сьогодні порівняльно-педагогічні дослідження в освіті дорослих знаходяться у постійно прогресуючій динаміці, спрямованій на розкриття їх значних потенційних можливостей для підвищення ефективності національних систем освіти», - висловлена в 2014 р. Оленою Огієнко¹ теза фактично анонсувала низку якісних наукових досліджень, які дозволяють не тільки вивчати, узагальнювати та використовувати міжнародний досвід, а й визначати стратегічний напрямок розвитку освіти дорослих з урахуванням національних особливостей.

Саме до таких, на наш погляд, належить виконана Оленою Теренко дисертація, що має на меті виявити тенденції розвитку та сутнісні особливості освіти дорослих у Сполучених Штатах Америки і Канаді в другій половині ХХ – на початку ХХІ століття, з'ясувати можливості творчого використання конструктивних ідей північноамериканського досвіду в розбудові вітчизняної системи освіти дорослих в умовах інтеграції до світового освітнього простору.

Актуальність заявленої теми визначена властивими роботі показниками:

1) відповідністю соціальному замовленню - авторка об'єктивно зацентувала увагу на започаткованих в Україні системотворчих процесах в освіті дорослих, що визнана фундаментальною основою повноцінного функціонування особистості в умовах суспільства знань і знанневої економіки;

2) нерозробленістю досліджуваної проблеми в сучасній українській педагогічній науці, що підтверджено широким бібліографічним аналізом наукової літератури;

3) потребами практики, які фокусують увагу на конкретних можливостях використання позитивних ідей зарубіжного досвіду в розбудові освіти дорослих в Україні.

Відповідність теми дисертаційної роботи пріоритетам розвитку сучасної науки і освіти підтверджена її суголосністю з тематикою комплексних досліджень Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана

¹ Огієнко О. Методологія порівняльних досліджень у галузі освіти дорослих. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. Випуск 2 (9) 2014. С.151

Зязюна НАПН України «Тенденції розвитку освіти дорослих у розвинених країнах світу».

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації, їх достовірність і новизну.

Визначальними характеристиками рецензованої роботи вважаємо її багатовимірність, концептуальність, цілісність, інформативність.

Багатовимірність наукового пошуку забезпечена міждисциплінарним аналізом об'єкта дослідження (освіти дорослих у США та Канаді) в понятійно-термінологічному та історичному ракурсах з урахуванням суспільно-політичних, соціально-економічних, соціально-культурних і психолого-педагогічних чинників. Застосована в розрізі взаємопов'язаних концептів (аналітичного, критичного, прогностичного) методологія компаративного аналізу сприяла, на наш погляд, успішній реалізації авторського задуму щодо розгляду в діахронічному вимірі становлення й динаміки розвитку структурних, організаційних, управлінських, змістових і процесуальних параметрів освіти дорослих у двох північноамериканських країнах з подальшою екстраполяцією на українську дійсність.

Окремого схвалення заслуговує загальна висока методологічна культура дисертації Олени Теренко, закумульована в авторській багаторівневій структурно-концептуальній моделі компаративного дослідження. З урахуванням впливу різноманітних чинників, дисертантка виокремила п'ять дослідницьких рівнів (актуалізаційно-аналітичний, теоретико-методологічний, історико-функціональний, організаційно-педагогічний, інтерпретаційно-прогностичний) й окреслила чіткі параметри порівняння освіти дорослих у США і Канаді (історичний, структурно-організаційний, концептуальний, змістово-процесуальний). Їх застосування уможливило виявлення і зіставлення особливостей освіти дорослих, виокремлення загальних спільних характеристик та окреслення тенденцій розвитку, що увиразнюють цілісність досліджуваного феномену.

Цьому сприяла також обґрунтована авторкою періодизація, крізь призму якої висвітлені історичні, політичні, соціально-економічні, соціокультурні, інституціональні та освітні зміни у США і Канаді у другій половині ХХ – початку ХХІ століття; простежено формування й розкрито зміст законодавчо-правової бази стосовно освіти дорослих; обґрунтована трансформація її структури, цілей, функцій, змісту, форм і методів навчання.

Підкреслимо, що кожна із названих позицій представлена в тексті дисертації масивом систематизованого фактологічного матеріалу, який є прямим аргументом інформативності дослідження у широкому контекстному діапазоні.

Саме цей аспект - інформованість - за переконанням Д.Р. Кідда², одного із перших компаративістів у галузі освіти дорослих, - є загальною метою і

² Kidd J.R. *Comparative adult education: The first decade* / J.R. Kidd / In C. Bennett, J.R. Kidd & J. Kitlieh (Eds.) *Comparative studies in adult education: An anthology*. – NY: Syracuse University, 1975. – P. 5–24, c.9.

важливим результатом порівняльних досліджень, що допомагає краще розуміти себе, свою систему освіти, взаємозв'язок із культурою та історією.

Цілком погоджуємося з такою думкою, тому й акцентуємо на означеній перевазі рецензованої дисертаційної роботи й очевидному потенціалі її результатів як для розуміння сучасного стану освіти дорослих на міжнародних теренах, так і для прийняття конструктивних рішень щодо освітньої політики в нашій країні.

Підтверджуємо, що достовірність і вірогідність обґрунтованих у дисертації положень забезпечені широкою репрезентативною ресурсною базою дослідження. Крім переконливої кількості (1118 позицій), опрацьовані джерела піддалися ґрунтовному бібліографічному аналізу, в результаті чого авторка впорядкувала проблемно-тематичні лінії літератури, дотичної до досліджуваної проблеми (історико-педагогічна, соціально-економічна, теоретико-методологічна, психологічна, організаційно-андрагогічна, професійно-андрагогічна). Вважаємо це не тільки результатом якісного виконання першого завдання дослідження («здійснити бібліографічний аналіз проблеми освіти дорослих й розкрити перспективність компаративних досліджень у цій сфері»), але й важливим ресурсом для подальших досліджень.

Імпонує належна увага авторки до визначення термінологічного поля дослідження. З урахуванням фундаментальності, концептуальності та узагальненості сформульовано понятійно-термінологічний тезаурус, що, з одного боку, відображає багатовимірність та складність досліджуваного феномену - освіти дорослих, а з іншого, засвідчує масштабність і результативність здійсненого дисертанткою історико-генетичного заглиблення в проблему, осмислених нею підходів, теорій, концепцій, що уможливило, загалом, успішну реалізацію основних завдань дослідження й отримання суттєвих наукових результатів, яким властиві параметри *новизни, теоретичного й практичного значення*.

З огляду на обґрунтовану методологію й теоретичні засади дослідження, виважений дослідницький інструментарій, опрацьовану чисельну й розмаїту джерельну базу, не викликає сумніву заявлена дисертанткою першість у системному вивченні генези освіти дорослих у північноамериканських країнах, відображеного в конкретних матеріалах і наукових положеннях щодо теоретико-методологічних засад розвитку освіти дорослих; історичної ретроспективи її розвитку в розрізі хронологічних періодів реформування, інституалізації, модернізації; всебічного й глибинного аналізу структурно-функціональних, адміністративно-управлінських, змістово-процесуальних аспектів. Сутнісним результатом, адекватним меті дослідження, стало виявлення спільних для США й Канади тенденцій розвитку освіти дорослих, які авторка ретельно простежує в проблемно-історичній ретроспективі, інтерпретує і класифікує (за критеріями поширеності (глобальні, регіональні,

національні) й функціональності (концептуально-визначальні, організаційно-управлінські, змістово-процесуальні)).

Важливо, що в отриманих наукових результатах має місце належне співвідношення нового й традиційного, що відображено, зокрема, в удосконалених положеннях щодо компаративних досліджень у сфері освіти дорослих; ролі міжнародних та національних організацій у визначенні стратегії розвитку освіти дорослих; можливостей та механізмів соціального партнерства; визначення цілей та функцій освіти дорослих; застосування андрагогічної моделі навчання тощо.

Критеріями очевидної практичної значущості нових наукових результатів розглядаємо їх успішне впровадження у освітній процес закладів вищої освіти України (Вінницького державного педагогічного університету імені Михайло Коцюбинського, Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, Мукачівського державного університету, Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти), а також можливості широкого використання у системотворчих процесах в освіті дорослих України.

Позитивно, що дисертантка пропонує і коментує конкретні напрями (стратегічно-концептуальний, законодавчий, фінансовий, організаційно-управлінський, організаційно-андрагогічний) використання конструктивних ідей північноамериканського досвіду в реформуванні освіти дорослих в Україні на рівні держави, громади, провайдерів.

Серед переваг роботи варто вказати також на відповідність її змісту такому критерію якісного наукового дослідження, як евристичність. Погоджуємося з авторкою, що опрацьовані й систематизовані емпіричні матеріали, отримані результати відкривають нові можливості для подальших досліджень (теорія та практика визнання результатів неформальної та інформальної освіти дорослих у розвинутих країнах світу; концептуальні засади навчання різних категорій населення, зокрема іммігрантів, людей «третього віку», корінного населення, жінок та ін.; дослідження впливу освіти дорослих на розбудову громадянського суспільства, теоретичні та методичні засади компаративістики у галузі освіти дорослих). Безумовно, сприятимуть цьому вперше введені до наукового обігу маловідомі наукові джерела, нові факти, документи у сфері освіти дорослих США і Канади.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових фахових виданнях із врахуванням встановлених вимог.

Заявлена в темі дисертації проблема освіти дорослих наразі є резонансною, тому оприлюднені авторкою 57 публікацій вважаємо важливим доповненням до української педагогічної бібліографії з освіти дорослих, що активно формується останніми роками.

Ретельний аналіз представленого в дисертації і авторефераті списку наукових публікацій Олени Теренко та ознайомлення із їх змістом (завдяки

інформаційним ресурсам мережі Інтернет) дає підстави констатувати, що матеріали й результати дослідження належним чином оприлюднені, повно й достатньою мірою відображають сутність виконаної роботи.

В авторефераті, спрямованому на широкий загал науковців і зацікавлених осіб, лаконічно й цілісно представлений основний зміст дисертації, ідентичний її основним положенням.

Високо оцінюючи здобутки дисертантки, вважаємо за необхідне зазначити окремі *дискусійні положення та побажання*:

1. У тексті дисертації велика увага приділена обґрунтуванню методологічних і теоретичних засад дослідження, тому, на наш погляд, дискусійним є виокремлення суголосних рубрик у «Вступі» (тим паче, їх наявність не вимагається нормативними документами щодо структури автореферату і дисертації).

2. У частині основного змісту дисертації, присвяченому теоретичним засадам дослідження, детальному аналізу піддаються філософські, економічні, психологічні, педагогічні теорії і концепції. Водночас, з огляду на об'єкт і предмет дослідження, доцільно було б звернути увагу на теорії активності (соціокультурна теорія), полікультурності, геронтологічні теорії.

3. У п. 3.3. та 3.4. представлено авторську періодизацію розвитку освіти дорослих у США і Канаді у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття, яка вирізняється обґрунтованістю та досить складною структурою - містить три періоди, кожен із яких представлений двома етапами. Вважаємо доречним подати в «Додатках» схематичний виклад пропонованої періодизації, щоб покращило б цілісне сприймання її ідеї й сутності, забезпечило б візуалізацію об'єктивних критеріїв і особливостей, якими відрізняються одні етапи від інших.

4. Оригінальною і влучною оцінюємо спробу дисертантки обґрунтувати один із важливих аспектів дослідження у вигляді т.з. «дерева цілей» (п.4.1). Об'єктивно, такий підхід дозволив структурувати й систематизувати цілі північноамериканської освіти дорослих, обґрунтувати їх багатовимірність. Позаяк, бажано було більше охарактеризувати самі цілі.

5. Аналогічне побажання стосується і моделей навчання дорослих у США і Канаді. У п. 5.2. представлений детальний аналіз їх особливостей, однак логіка викладу потребує конкретних прикладів використання існуючих моделей освіти дорослих певною освітньою інституцією, що дозволило б зрозуміти їх ефективність і результативність.

Висловлені зауваження та побажання не знижують загального позитивного враження від дисертації. Їй властиві всі необхідні ознаки якісної наукової роботи такого рівня, зокрема:

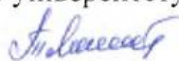
- високий науково-теоретичний рівень основних положень, обґрунтованості й аргументованості їх змісту;

- виважена синергія інформації методологічного, теоретичного й емпіричного характеру;
- чітка й зрозуміла логіка, добре структурований текст, що сприяє як виразному розумінню цілісної ідеї дослідження, так і загалом читабельності тексту;
- переконлива й впорядкована бібліографія, що підтверджує вірогідність результатів дослідження;
- оптимальний підбір дослідницьких методів;
- конкретні, виважені й завершені висновки;
- позитивні результати впровадження матеріалів дисертації у роботу закладів вищої освіти України;
- достатнє відображення результатів дослідження у фахових наукових публікаціях й апробаційного характеру;
- грамотне технічне і стилістичне оформлення.

Рівень розв'язання поставлених завдань, їх актуальність, вагомість і наукова новизна теоретичних результатів, їх практична значущість для реформування освіти дорослих в Україні, рівень апробації одержаних результатів дають підстави оцінити дисертаційну роботу **«Тенденції розвитку освіти дорослих у США і Канаді (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)»** як оригінальне, самостійне, цілісне й завершене дослідження, що відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13,14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами від 19.08.2015 р., Постанова Кабінету Міністрів України № 656), а її автор - Олена Олексіївна Теренко - заслуговує на присвоєння наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент,

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки та соціальної роботи
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

Людмила ТИМЧУК

